

ПО ТОЙ БІК ЗВАНКИ

(1933—1941 р.р.)

Якщо ув'язненого привезли до Ленінграду в Крести, перспектива Званки майже неминуча. Звичайно, і в Крестах «добре», а втім, куди до Званки чи славнозвісної Кемі!

Пригадую «лібералізм» цієї тюрми, хоча йдеться про 1933 рік, коли навіть не було ще порядків, заведених Єжовим.

Був, як звичайно, голод, страшний та невідв'язний. Одержали пайки. Якийсь кримінальний украв у другого пайку і тут же з'їв її. Другий не довго думаючи, зняв цеглину з пічки і вбив того, хто з'їв його хліб. От і вся історія, до того звичайна і повсякденна, що по суті на такі справи вже не звертали особливої уваги. Але «культполітсовет» на цей раз вирішив учинити розправу. Отже, звівши нас до купи, почав громову промову, вимагаючи розстрілу вбивці й наполягаючи, щоб хтось із ув'язнених висловився та щоб ув'язнені проголосували за розстріл. Піднімається як з хреста знятий, ув'язнений і просить слова.

— Так, вбити людину, чуєте,

людину, — і голос промовця затремтів, — вбити людину за малесенький кусник хліба—це злочин жахливий, і винний мусить бути розстріляний. Але хто тут винний? Винні тут ви, наші тюремники! Ви, що зробили з нас божевільних! Ви, що призвели нас...—І голос промовця увірвався. Відразу його схопили кілька тюремників, в проходах, немов з-під землі, вирости інші, а зі сцени «культполітсовета» викотився «максим». Стало тихо. Стратилат Стратилатович, «гражданин начальник тюрми», що був тут же, першим порушив страшну тишу. Сказавши соковиту промову, де нагадав присутнім, хто вони є, він запропонував голосувати.

— Хто за розстріл, піднести руку!

Сталася несподіванка, нечувана в Крестах...

— Хто за розстріл? — вдруге кричить несамовитий «культполітсовет». А піднесеними стричать ті ж руки тюремників і наглядачів.

— Хто проти? — Жадна рука не піднеслась.

— Хто утримався?—Знов те саме.

— По камерах!—залунав голос тюремника.

З криком і стусанами розвели нас по камерах і три дні не виводили на прогулянку. Промовця відвезли на Шпахерку. Про долю його ніхто не міг довідатись, та й ми незабаром покинули наші «ліберальні» Крести.

Отож поїхали з певністю, що нас чекає Званка, «санобробка» з дозорцями, собаками й «обслугою» з колишніх міліціонерів, кримінальників та всяких покидьків на чолі з жидами, які нівечили й оббирали вже вкрай знівечених, окрадених людей. І сталася несподіванка: наш ешелон не змогла прийняти Званка, і ми поїхали просто в Кемь.

Іхали повільно, подовгу стирчали на якихось станціях. Було страшенно холодно, хоч вагон був повнісінький. Надвечір приїхали. Та сама славлена Кемь! Її від 1923 року знали сотні тисяч людей. А найбільш ініціативна й ворожа большевикам частина з них потрапляла на маленьку колію, а далі у великий концтабір—Морсплав поруч із Поповим островом. Морсплав досить точно відбивав порядки Соловків, хоч і був по цей бік моря: отже, коли на Соловках у 1931 році було страшне свавілля, то й на Морсплаві демонстру-

вали основні його засади ув'язненим, що йшли на Соловки.

Один з моїх словецьких друзів розповідав про те, як за славленого ката — Курілки приймали етап, що йшов на Острів. На великому подвір'ї вишикували ув'язнених і залишили чекати на морозі не менше, як три години, доки прийде їх вітати Курілка. Нарешті, перед лавою вишикуваних з'являється ця персона і кричить:

— Здра!—Змучені люди кричать йому — Здра!—Та Курілці не подобається. — Отставить, кричать так, щоб на Соловках слышно было!

Знову повертається до лави. Піднявши сукувату палицю й вдивляючись у шерет, кричить: — Здра!

Знову прокричали, але Курілці знову не подобається. Знову «отставить» і знову «здра», аж доки він не помітив, що один із ув'язнених, кремезний чоловік, ніби з матросів, уперто не кричить.

Тоді Курілка підбігає до ув'язненого і кричить уже до нього — Здра! Ув'язнений мовчить. Сукувата палиця лягає на голову ув'язненого. Той поточився, але не впав. Курілка знову — Здра! Ув'язнений мовчить. І знову палиця ходить по ньому. І знову Курілка—Здра!

На відповідь:—Здра! Здра! Гади—людодіди.—І впав, заюшений кров'ю.